

Speurneus

Jan Betlem reist als gifjager de hele wereld af. Hij speurt de globe af naar lekkende vaten en doorlatende zakken met pesticiden en andere chemisch afval. Voorlopig kost hij werkgever Tauw nu meer dan hij oplevert. Directeur Bram de Borst ziet Betlems speurtocht dan ook meer als een diepte-investering en een uiting van de maatschappelijke betrokkenheid van het bedrijf.

Adviesbureau Tauw uit Deventer heeft in de jaren tachtig en negentig zijn sporen verdiend bij de aanpak van bodemverontreinigingen. Begin jaren negentig, zo vertelt De Borst, riep de provincie Overijssel diens hulp in voor een oude Stork-locatie. De grond bleek vol te zitten met lindaan (hexachloorcyclohexaan, HCH), een slecht afbreekbare pesticide. Januari dit jaar is uit een proef van TNO-MEP, Tauw, Akzo en SKB (Stichting Kennisontwikkeling en kennisoverdracht Bodem) gebleken dat het goedkoper en sneller is om dergelijke locaties biologisch te reinigen dan het gebruikelijke *pump and treat* (grondwater oppompen en behandelen). Maar zo'n twaalf jaar geleden was pompen en reinigen voor de hand liggend.

Omdat dit type vervuiling relatief nieuw was, nam Tauw destijds het initiatief eens te kijken wat er op internationaal gebied gebeurt. Het eerste HCH-Forum was het gevolg. Twintig mensen wisselden ervaringen uit. Zomer 2003 vond in Kiev het zevende HCH-Forum plaats. Met inmiddels 150 deelnemers uit de industrie, overheden, internationale organisaties, wetenschap en in toenemende mate NGO's (niet-gouvernementele organisaties). Het twejaarlijks evenement wint aan gewicht.

Tijdens die bijeenkomsten blijkt dat lindaan het topje van een ijsberg is. In Afrika liggen honderdduizenden tonnen pesticiden opgeslagen – ooit door een westers land geschonken of goedkoop afgezet door producenten – die niet meer worden gebruikt. Geld en technische mogelijkheden voor een verantwoorde vernietiging ontbreken. “Het is een heel specifiek probleem”, zegt De Borst, “maar wel met grote gevolgen. Het vraagstuk hangt nauw samen met voedselkwaliteit. We krijgen de pesticiden uiteindelijk letterlijk op ons eigen bord.”

Trekken en duwen

Sinds vier jaar is Betlem in dienst bij Tauw. Als gifjager. Hij speurt de globe af naar lekkende vaten en doorlatende zakken,

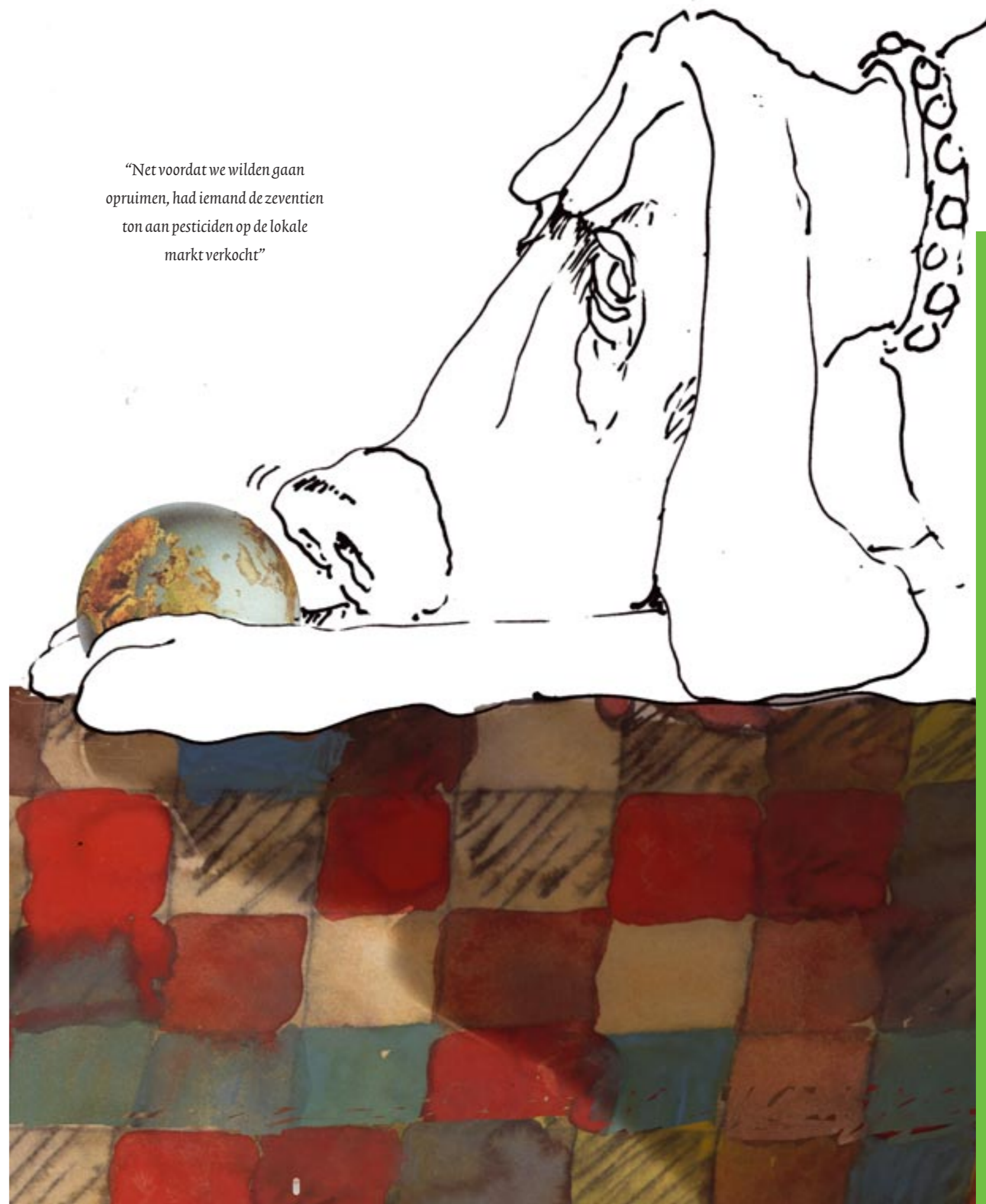
naar plaatsen waar pesticiden geconcentreerd en onbedoeld in het milieu komen. De bosbouwer van oorsprong is waarschijnlijk de enige gifjager ter wereld. “Ik heb geen collega's”, klinkt het bijna meewarig. “Ach ja, er zijn er wel meer die zich met de schadelijke gevolgen van de eerste en tweede generatie pesticiden bezighouden, maar die noem ik wat oneerbiedig: *paper pushers*. Ze schrijven een rapport, een beleidsnota en gaan over tot de orde van de dag. Ik probeer ter plekke, samen met betrokkenen, voor elkaar te krijgen dat de troep daadwerkelijk en verantwoord wordt opgeruimd.”

Hoe gaat dat in zijn werk? “Een voorbeeld: De FAO (Food and Agriculture Organization van de Verenigde Naties, TM) belde vorig jaar naar Deventer, omdat ze een pesticidenprobleem in West-Afrika wilde oplossen. Het was niet meteen een opdracht, maar een verzoek om assistentie. We zijn er toen met twee mensen, een collega die gespecialiseerd is in bodemsaneringen en ikzelf, twee weken naar toe gegaan. En we hebben een richting aangegeven hoe de moeilijkheid is op te lossen”, zegt Betlem. “Het is niet meteen een opdracht, maar het levert wel contacten op. Je bouwt aan een imago en uiteindelijk levert dit hopelijk een project op, waarmee je de investeringen uit kunt halen en andere maatschappelijke partners voor het onderwerp kunt interesseren.”

Hoewel Betlem eerst speurt en daarbij in kaart brengt hoe ernstig een situatie is, gaat het meeste werk zitten in het verzinnen van een oplossing en vervolgens in het voor elkaar krijgen dat die oplossing wordt uitgevoerd. “Opruiming van gif is niet zo spectaculair voor kiezers als het aanleggen van nieuwe wegen of iets dergelijks”, schetst hij de werkelijkheid. Trekken en duwen is het. Uitvinden aan welke touwtjes je het beste kunt trekken. Een kwestie van lange adem, zo valt bij de bevlogen Betlem te beluisteren. “Goede voorstellen krijgen altijd financiering, zo is mijn ervaring.”

En dan nog kan het mislopen. “Een collega van mij had ontdekt dat er zeventien ton pesticide in een Afrikaans land het milieu

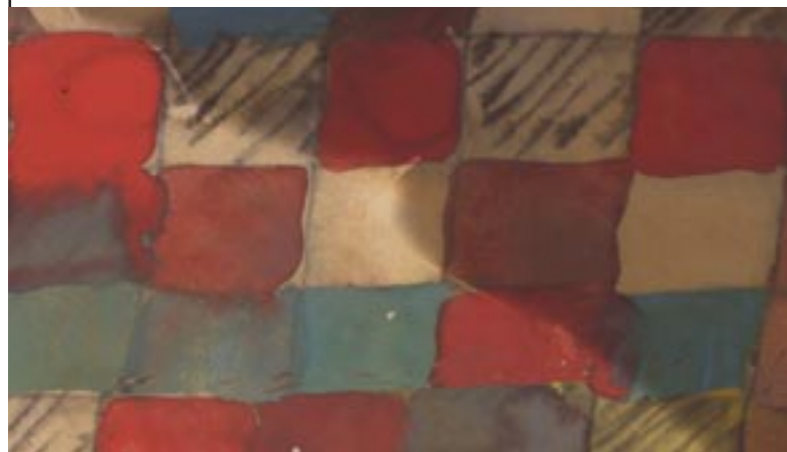
“Net voordat we wilden gaan opruimen, had iemand de zeventien ton aan pesticiden op de lokale markt verkocht”

Stockholm-Conventie

De milieupoot van de Verenigde Naties (United Nations Environment Programme, UNEP) is in 2001 de Stockholm-Conventie over Persistent Organic Pollutants (POPs, niet-afbrekbare, organische vervuilingen) overeengekomen. Het is een antwoord op de dringende noodzaak tot wereldwijde actie om de menselijke gezondheid te beschermen tegen POPs. Dit zijn erg giftige, niet-afbrekbare chemicaliën, die zich in levende organismen ophopen en lange afstanden in het milieu afleggen. De conventie heeft ten doel productie en gebruik van POPs (in het bijzonder industriële chemicaliën en pesticiden) te elimineren dan wel te beperken. Voorraden moeten worden beheerd en op een veilige, doelmatige en milieuvriendelijke manier worden vernietigd. De regeling is pas van kracht negentig dagen na de vijftigste ratificatie. Tot nu toe hebben 49 landen de regeling geratificeerd, waaronder Nederland.

insijpelde. Een paar jaar later had hij de financiering rond om het spul verantwoord te vernietigen. Maar toen hij terugging, bleek het spul verdwenen. Iemand had het verkocht op de lokale markt.”

In de buidel

Afrika is ontegenzeggelijk een probleem. Dat geldt ook voor Azië. Maar, zo laat Betlem doorschemeren, daar zijn oplossingen mogelijk. Bijna altijd is, aan de hand van de verpakking of de kleuren daarvan, te achterhalen wie de producenten zijn geweest en die hebben zich bereid verklaard de kosten te dragen van een verantwoorde vernietiging. Dan gaat het om bedrijven als Dow Agro Sciences, BASF, Syngenta en Shell (hoewel die al geruime tijd geen pesticiden meer maakt). Die ondernemingen staan niet vanzelf met de portemonnee klaar, maar er is een opening. Een overkoepelende organisatie van alle producenten bij elkaar bepaalt wie in de buidel moet tasten.

Oost-Europa is een ander verhaal. In Polen alleen al ligt waarschijnlijk meer ‘oud gif’ dan in alle Afrikaanse landen bij elkaar. Daar voelt niemand zich meteen verantwoordelijk voor. De troep is gemaakt door Sovjet-Russische ondernemingen die niet meer bestaan. In 2000 heeft het ministerie van VROM nog transport en vernietiging in de oven van Afvalverwerking Rijnmond betaald van 47 ton verouderde pesticiden uit Bulgarije. Een proefproject dat is voorbereid in de periode dat milieu nog een eigen minister had in Nederland. Betlem is sinds juli bezig met een project in de Oekraïne. Hij heeft er twee weken rondgetoerd en een aardig beeld gekregen van de chemische tijdbom die er tikt. “Als je dat op de traditionele manier probeert op te lossen, dan ga je naar de overheid, formuleer je een project en vervolgens wordt van bovenaf bepaald hoe het wordt opgelost. Mits er geld beschikbaar wordt gesteld. Wij doen dat anders. We bepalen eerst wie de betrokken partijen zijn en met hen formuleer ik een project. Dat vervolgens in geen enkele regeling past. Dan is het een kwestie van de juiste personen aanspreken om ervoor te zorgen dat er een regeling komt waarbinnen het project wel past.” In het Oekraïense voorbeeld hadden de lokale mensen het gif al herverpakt, maar die vaten waren na twee jaar alweer aan het doorroesten. Dan hebben ze toch de expertise nodig van mensen als Betlem om het spul wel deugdelijk te kunnen verpakken en te laten verwerken door die paar vuilverbrandingsovens die hiermee uit de voeten kunnen, zoals AVR en verwante bedrijven in Finland en Engeland. Er zijn er overigens maar weinig in de wereld. “Ze willen die troep graag weg hebben, omdat ze ecotoerisme willen bevorderen in het gebied als

economische bedrijvigheid. Als het gif in het milieu spoelt, dan komt er geen enkele toerist. Ik reken erop dat het anderhalf jaar duurt voordat er een project plus financiering is en dan moet de uitvoering nog volgen.”

Ander voorbeeld uit Oost-Europa: Kazachstan. In april gaat Betlem naar dit land om een inventarisatie te maken en af te tasten waar hij draagvlak vindt om projecten te formuleren. “Het volgende HCH-Forum vindt hoogstwaarschijnlijk plaats in Kazachstan”, legt Betlem de actieve benadering van de oliestaat uit. “Ze willen dan natuurlijk uitblinken met een positieve aanpak van dit probleem.” En weer even terug naar Afrika; de wereld is Betlems speelveld. “In Mali liggen, middenin de woestijn, waar geen mensen wonen en niemand zich dus geroepen voelt een probleem op te lossen, strategische hoeveelheden verouderde pesticiden. Die zijn destijds aangelegd om sprinkhaanplagen in de kiem te smoren. Mali heeft geen rooie rot cent. Het gaat er nu eerst om de troep te immobiliseren, waarmee je tijd wint om een echte oplossing van de grond te tillen.” Marokko heeft achttuizend ton met pesticiden vervuilde grond. “Moet ik daar ook poolshoogte gaan nemen”, vraagt Betlem zich af.

Walmende grond

Betlem kan uren doorgaan over de ellende die hij overal tegenkomt, over de blijdschap als de Europese Commissie twee of drie woordjes in een regeling wijzigt, waardoor de deur op een kier staat voor projectfinanciering, over de lange adem waarover je moet beschikken om zaken voor elkaar te krijgen. Maar vooral ook over zijn thuisbasis. “Ik kom met projecten waar mijn collega’s nog een echte kluif aan hebben. In Nederland gaat het tegenwoordig toch vaak om saneringen van gebieden waar de verontreiniging net boven de streefwaarden ligt. Ik kom in gebieden waar, als je een schep in de grond steekt, de walm je tegemoet komt.” Hij spoort zijn collegae overigens aan veel opdrachten binnen te halen, opdat Tauw geld genoeg heeft hem in dienst te houden en uit te zenden. Waarom doet Tauw dat trouwens? De Borst: “Sinds een paar jaar is onze pay off: ‘Voor een duurzame omgevingskwaliteit’. In de kern zijn we een technisch ingenieursbureau, maar we voelen een maatschappelijke betrokkenheid. Sinds onze oprichting 75 jaar geleden, hebben we altijd het gesprek gezocht met onze opdrachtgevers. Altijd de vraag voorgelegd wat het maatschappelijk belang is van een bepaalde oplossing. Op landelijke schaal discussies aangezwengeld over hoe schoon schoon is. Natuurlijk moet ook hier de schoorsteen roken; we zijn een commercieel bedrijf, maar we willen ons toch onderscheiden met dit aspect.”

Handboek

Om te laten zien dat hij niet de enige is die niet meteen geld oplevert voor zijn bedrijf, stelt Betlem zijn collega Hans Nieuwenhuis voor. Hij heeft wetenschappelijke glans gegevens aan duurzaam ondernemen. “Het idee bestaat dat zulks altijd geld kost. Maar dat is lang niet altijd het geval.

“In Mali liggen in de woestijn strategische hoeveelheden verouderde pesticiden, ooit aangelegd om sprinkhaanplagen in de kiem te smoren”

Tegelijk willen we een beetje van het modewoord af en hebben we een methode ontwikkeld waaraan je kunt afmeten hoe duurzaam je bent als onderneming”, legt Nieuwenhuis uit. Op tafel ligt het Tauw-handboek om de duurzaamheidsgraad van een organisatie te bepalen. Daar heeft Hans, met een aantal internationaal gelieerde collega’s, heel wat werk in gestoken. “We zijn nu bezig onze kennis en opvattingen hierover aan klanten te slijten, maar dat gaat moeizaam.” Een uitvoerig exposé volgt over de aspecten die maken dat een bedrijf duurzaam is en de meetbaarheid daarvan. Gevolgd door een uitleg waarom juist Tauw zich met dit onderwerp bezighoudt. “Wij deden altijd al veel op het gebied van *environmental due diligence*, vooral bij overnames. Je kijkt dan naar milieurisico’s van de beoogde aankoop en probeert bijvoorbeeld de aanwezigheid van een vervuiling in geld uit te drukken.”

www.tauw.nl

English Summary

Africa, Asia and Eastern Europe are filled with first and second generation pesticides. Many of them are very toxic and very persistent. Jan Betlem travels around the globe for an inventory of these chemical time bombs followed by an assessment of how to eliminate these hazardous stock piles. Together with stakeholders a project is being developed, and fund raising activities have started in order to implement this project. Betlem calls himself a toxic waste hunter and he is probably the only one in the world. His employer, the technical consulting bureau Tauw, is convinced of the importance of Betlem’s work for society and global ecosystem, and hopes that the future will hold some assignments, proving the interest of other stakeholders of the global society.